

Waar iedereen zich thuis voelt is niemand allochtoon. Of toch wel?

Discussie over gebruik term 'allochtoon' nutteloos.

Amsterdamse jongeren van Marokkaanse, Surinaamse of Turkse afkomst hebben er een hekel aan als zij 'allochtoon' worden genoemd. Zij brengen dit in verband met achterstand en extremisme en willen niet allemaal over één kam worden geschoren. Dat blijkt uit het onderzoek *Links en labels* van de UvA.¹ Uit grootschalig onderzoek naar Turkse, Marokkaanse en autochtone jongeren in Rotterdam is naar voren gekomen dat ook zij negatieve associaties hebben met de term 'allochtoon'. De Turkse en Marokkaanse jongeren in Rotterdam hebben sterk het gevoel dat ze 'kunnen integreren tot ze een ons wegen', omdat zij nooit af zullen komen van dit 'stigma'.²

In de afgelopen jaren is zowel landelijk als lokaal pleidooi gevoerd om de begrippen 'allochtoon' en 'autochtoon' niet meer te gebruiken. In Den Haag besloot de gemeente enkele jaren geleden bijvoorbeeld al om in nota's en andere publicaties de term 'allochtoon' zoveel mogelijk te vermijden en te vervangen door alternatieven.

Landelijk werd in 2005 onder Verdonk echter besloten om geen afstand te doen van de termen om Nederlanders met een buitenlandse afkomst en de 'oorspronkelijke' bewoners van Nederland te onderscheiden.

Minister Hirsch Ballin van Justitie vroeg zich in februari 2008 in een gesprek met radioprogramma *De Ochtenden* opnieuw af of we het gebruik van beide begrippen niet gewoon moeten afschaffen, omdat zij naar zijn mening een valse tegenstelling creëren en mensen van niet-Nederlandse afkomst stigmatiseren. Hij wilde hiermee vooral afstand nemen van de uitspraken van Wilders die veel problemen afschuift op 'de moslims'. Met een alternatief kwam hij echter niet.

De Tweede Kamer is van mening dat de termen 'allochtoon' en 'autochtoon' te veel zijn ingeburgerd in de Nederlandse Samenleving en er geen beter alternatief is. Zij gaat dan ook niet in op de oproep van Minister Hirsch Ballin.

In de discussie naar aanleiding van de uitspraak van Hirsch Ballin lijkt men de term 'allochtoon' vooral kwijt te willen vanwege de negatieve gevoelswaarde die in de loop der jaren rondom de term is ontstaan. De discussie zou echter tweeledig moeten zijn. Aan de ene kant zou er puur gekeken moeten worden naar de definitie en alomvattendheid van de term op het beleidsmatige terrein. Aan de andere kant moet de negatieve invulling van de term op maatschappelijke niveau worden gezien. Hoewel beleid en maatschappij sterk met elkaar verbonden zijn, zullen zij apart moeten worden benaderd, omdat aan de term 'allochtoon' op beide terreinen niet eenzelfde inhoud wordt gegeven.

In 1971 werd de term 'allochtoon' voor het eerst gebruikt in een officieel document. In een rapport van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijke werk introduceert sociologe Hilda Verweij-Jonker het begrip 'allochtoon' als neutraal en toepasselijker alternatief voor op dat moment

¹ Jeugd bezorgd over multiculti; www.parool.nl/nieuws/2008/APR/17/ams8.html.

² Eens een allochtoon, altijd een allochtoon;

www.ad.nl/rotterdam/stad/2170149/Eens_allochtoon_altijd_allochtoon.html.

gangbare termen als ‘immigrant’ en ‘gastarbeider’. Met name deze laatste had in die tijd in de volksmond een negatieve bijklank gekregen en ging daarnaast niet meer op voor de groep waarop zij van toepassing zou moeten zijn. Het was immers wel duidelijk aan het worden dat veel ‘gastarbeiders’ niet meer slechts ‘te gast waren’. Men achtte het dan ook van groot belang om vanuit het overheidsbeleid een omvattender term te brengen die neutraal was zonder negatieve bijklank: ‘allochtoon’.

De begrippen autochtoon en allochtoon zijn afkomstig uit het Oud-Grieks en hebben een vrij neutrale letterlijke betekenis. Autochtoon is een combinatie van de woorden αὐτός/autos (zelf) en χθών/chthoon (land, grond) en betekent ‘van eigen land’. ‘Allochtoon’ komt van de woorden ἄλλος/allos (anders, vreemd) en χθών/chthoon (grond, land), ‘van een ander land’. Het CBS hanteert een specifiekere definitie voor het begrip ‘allochtoon’, namelijk *‘een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren’*. Daarin wordt een extra onderscheid gemaakt tussen de eerste generatie en de tweede generatie migranten en tussen westerse- en niet-westerse migranten. ‘Autochtoon’ wordt door het CBS gedefinieerd als *‘beide ouders zijn in Nederland geboren, ongeacht het land waar iemand zelf is geboren’*.

De ‘allochtoon’ heeft verschillende voorgangers, die niet leken te voldoen aan de groep die zij moest beschrijven. De term ‘gastarbeider’ gaat al decennia niet meer op, omdat veel voormalig gastarbeiders hier zijn gebleven en er naast de 1^e generatie, ook sprake is van een 2^e en zelfs 3^e generatie. De ‘vreemdeling’ is zeer onwenselijk, omdat deze niet lijkt te wijzen naar een groep binnen de Nederlandse samenleving. De ‘buitenlander’ staat eveneens te veel buiten de maatschappij en beslaat daarnaast niet de juiste groep mensen, want refereert ook naar toeristen en expats. De term ‘immigrant’ daarentegen laat weer een belangrijke groep buiten beschouwing, namelijk de vluchtelingen.

De afgelopen jaren zijn er verschillende nieuwe suggesties gedaan voor een werkbare term zonder negatieve bijklank. Zo is de term ‘etnische minderheid’ nog steeds een alternatief. Beleidsmatig zou dit bruikbaar zijn, maar er is niet duidelijk sprake van een verbetering. Een meest recent alternatief is ‘bi-cultureel’. Echter, als er dan gesproken wordt over de onduidelijkheid van het begrip ‘allochtoon’, wordt bi-cultureel een nog ingewikkelder begrip. Wie is er bi-cultureel? Is bijvoorbeeld een jongen die geboren wordt in de polder en verhuist naar de Randstad niet veel meer bi-cultureel dan een jongen van Surinaamse afkomst die zijn levenlang al in Rotterdam woont? En een vrouw die vanuit Turkije hierheen komt, trouwt en zich voornamelijk beweegt binnen de familiekring niet meer mono-cultureel dan een vrouw van Nederlandse afkomst die actief participeert in haar multiculturele stadswijk?

Feit is dat op allerlei verschillende terreinen in de Nederlandse samenleving is vastgesteld dat migranten en hun (klein)kinderen aanlopen tegen (wederzijdse) vooroordelen en discriminatie, een achterstand hebben op de arbeidsmarkt en in onderwijs en bijvoorbeeld op gebied van criminaliteit oververtegenwoordigd zijn. Beleidsmatig is het dus nodig dit probleem te benoemen en in kaart te brengen. Mits goed gedefinieerd en zonder contextuele waardeoordelen is er op dit moment geen reden om de begrippen ‘allochtoon’ en ‘autochtoon’ af te schaffen. Er is simpelweg niets beters. Als term *an sich* is ‘allochtoon’ een neutraal begrip en beslaat zij voorsnog het best de beleids specifieke groep die tegen voorgenoemde problemen in de samenleving aan lopen.

Dit zal echter veranderen met de volgende generatie, wanneer de huidige generaties 'allochtonen' ook kinderen gaat krijgen. 'Importhuwelijken' buiten beschouwing gelaten, gaat de definitie 'een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren' dan niet meer op. Als ook deze generatie nog tegen een achterstand in de maatschappij aanloopt, zal 'allochtoon' ofwel moeten worden geherformuleerd ofwel moeten worden vervangen, want dan zal zij de werkelijkheid niet meer dekken.

De discussie rondom het begrip 'allochtoon' gaat echter duidelijk verder dan de definitie en toepassing ervan op beleidsmatig niveau. Sinds jaren zijn 'allochtoon' en 'autochtoon' ook opgenomen in de dagelijkse spreektaal en zijn zij, onderhevig aan heftige maatschappelijke discussies, des te meer een beladen onderwerp van gesprek. Het woord 'allochtoon' staat daarin vaak synoniem voor 'buitenstaander' en 'de ander'. In de media wordt zij veelvuldig gebruikt in relatie tot 'probleemgroepen' en hoewel zij beleidsmatig een neutraal alternatief moest zijn van woorden als 'gastarbeider' en 'immigrant', heeft 'allochtoon' in de volksmond ondertussen diezelfde negatieve invulling gekregen. Zou met een nieuwe term niet datzelfde gebeuren?

De omstreden Sapir-Whorf hypothese van antropoloog Edward Sapir en linguïst Benjamin Whorf gaat ervan uit dat niet de mensen de taal maken, maar de taal de mensen. Hoe en wat we denken, zou letterlijk bepaald worden door onze taal. Vanuit dit idee zou de negatieve gevoelswaarde verbonden aan een woord weggenomen kunnen worden, wanneer het woord wordt vervangen. Wordt er op beleidsmatig niveau niet meer gesproken over 'allochtonen', dan zal de maatschappij dat overnemen en zal samen met de term, ook de negatieve beeldvorming rondom de groep waarop zij van toepassing is, verdwijnen. Echter, de geschiedenis heeft duidelijk laten zien dat als het al mogelijk is een woord uit onze taal te halen, negatieve beeldvorming daarmee niet zomaar ook zal verdwijnen. Immers, 'allochtoon' is al een aanvankelijk 'neutrale' vervanger van 'immigrant', 'buitenlander' en 'gastarbeider' en heeft van deze termen de negatieve associaties overgenomen. Hetzelfde kan gezegd worden van verschillende alternatieven die de afgelopen jaren de revue gepasseerd zijn als 'Marokkaanse Nederlanders' of 'Turkse Hagenaars'. 'Allochtoon' bevindt zich in de zogeheten *tredmolen van het eufemisme*. Een eufemisme is een vervangend woord dat wordt gebruikt voor een uitdrukking of term waar een taboe op ligt, waar mensen liever niet over spreken en om onaangename zaken te bespreken. De gevoelswaarde van een woord kan echter snel veranderen en waar een eufemisme aanvankelijk een negatieve associatie moet weg nemen, kan zij heel gemakkelijk de gevoelswaarde van de term die zij heeft vervangen overnemen. Hierdoor kan er een opeenvolging ontstaan van eufemismen, zoals bij de term 'allochtoon'. Verschillende taaltheoretici zijn er dan ook van overtuigd dat het simpelweg verwijderen van woorden uit de taal de werkelijkheid niet zal wegnemen. Pas als het werkelijke probleem verdwijnt zal een negatieve associatie van een woord verdwijnen.

De maatschappelijke onwenselijkheid van het begrip 'allochtoon' richt zich voornamelijk op de negatieve associaties die aan het begrip zijn verbonden en op haar generaliserende werking. Als iemand 'allochtoon' wordt genoemd is dit overwegend niet op basis van de officieel beleidsmatig vastgestelde definitie, maar op basis van andere uitgangspunten als Nederlandse taalbeheersing, uiterlijk,

kleur, culturele of religieuze achtergrond, etc., wat een vrijwel onoverkomelijk stigma creëert. Wie zou immers bij de leden van de Koninklijke familie gelijk denken aan 'allochtonen'? Terwijl de meeste van hen dat op basis van de definitie van het CBS wel degelijk zijn. Echter, zolang 'allochtonen' continu verbonden worden met de maatschappelijke problemen waar zij relatief vaak tegenaan lopen, zoals vooroordelen en discriminatie, achterstanden op de arbeidsmarkt, in onderwijs en oververtegenwoordiging in de criminaliteit, zal een andere term de negatieve en vaak ongegronde associaties slechts (tijdelijk) weg definiëren. Met als gevolg dat over enkele jaren wederom moet worden gezocht naar een nieuwe term.

Men kan zich afvragen of een zo beladen term als 'allochtoon' ooit zijn negatieve bijklank zal kwijtraken, maar het moge duidelijk zijn dat een nieuwe term vooralsnog geen oplossing zal bieden zolang bepaalde maatschappelijke problemen en daarmee de negatieve beeldvorming niet zijn verdwenen. De vraag die we ons zouden moeten stellen is dan ook niet *'moeten we binnen beleidsvorming af van de term 'allochtoon?'*, maar *'hoe kunnen we met ons beleid de negatieve beeldvorming rondom allochtonen doorbreken en ervoor zorgen dat zij betere kansen krijgen in de maatschappij?'*.